

Κετα Μιρчева
kmircheva2@yahoo.com

Ιστοριата на един балкански град или как се раждат българският и гръцкият национализъм

Keta Mircheva

The History of a Balkan town or How Bulgarian and Greek Nationalisms were born

Summary

The review looks at the Bulgarian translation of an important book on the history of the town of Plovdiv in the 19th century – “The Revival Plovdiv: Transformation, Ideology, Nationalism” by Andreas Lyberatos (Greek edition appeared in 2009: “Economy, Politics and National Ideology: The Formation of the National Parties in Plovdiv in the 19th century”, University of Crete Press). Analyzing the deep economic, demographic and social transformations the city and the surrounding province underwent during the Tanzimat period, the author managed to successfully go beyond the limitations of the Bulgarian and Greek historical narratives and to show how the association with one or other national party within the unstable political, and social climate was not predetermined by belonging to one or another culture, but rather the opposite: a choice that went hesitantly and slowly and was associated with social and economic ties, with declines in political influence and positions won by each party, with danger and predictions of who would prevail in the conflict.

Keywords: Plovdiv; Tanzimat; Bulgarian Nationalism; Greek Nationalism

Книгата на Андреас Либератос “Οικονομία, Πολιτική και Εθνική Ιδεολογία : Η διαμόρφωση των εθνικών κομμάτων στην Φιλιππούπολη του 19ου αιώνα”, Ηράκλειο, 2009 [„Икономика, политика и национална идеология : формирането на националните партии в Пловдив през

XIX век“, Ираклион, 2009, 579 стр.] с българско заглавие „**Възрожденският Пловдив: трансформация, хегемония, национализъм**“ (превод Върбан Тодоров), издадена от Университетското издателство в Крит през 2009 г., а на български от ИК „Гутенберг“ (2019) е изключително ценно и новаторско изследване в балканската историография. Както личи и от заглавието ѝ, тя си поставя за цел да потърси корените и да проследи перипетиите в хода на оформянето, избухването и развитието на един от най-болезните конфликти в българо-гръцкото противопоставяне през XIX век.

Голямото достойнство на подхода на Либератос е, че успява успешно да излезе извън ограничеността и пристрастността на изградените досега български и гръцки разкази за случилото се, да намери една нова оптика за интерпретация на дълбоките социални и политически трансформации, разтърсили православно обществото в Пловдив и обграждащата го провинция по време на Танзимата. Книгата не само предава голямата картина на промените и на противопоставянето, но рисува много живи образи на основните носители на промените и водачи на националните партии - влиятелните фамилии Чалъкови и Гюмюшгердан и създателите на двата национални дискурса Найден Геров и Георгиос Цукалас. Наред с това тя изважда от забрава много други важни и позабравени фигури и семейства от историята на Пловдив и Пловдивско като Димитрика Мичора, родовете Киру, Маджароглу, Сахтиянджи х. Никоглу, Павел Куртович и др. Всичко това на фона на най-задълбоченото и най-многогранно представяне на динамичните промени в стопанското развитие на района, напреженията в отношението град-провинция и стратегиите за управлението на тази връзка – една социално-икономическа снимка, поставена в контекста на изключително важните определящи и диктуващи трансформациите Танзиматски реформи. В тази икономическа рамка авторът се фокусира специално и върху значимите демографски промени в облика на градовете и по-малките селища, следва миграциите на населението в и извън провинцията, търсейки не само моделите на адаптация към новите социални и стопански условия, но опитвайки се да предаде и колебанията на малкия човек при тези динамични обстоятелства. Той убедително успява да покаже как обвързването с едната или другата национална партия в рамките на неустойчивия политическия и социален климат от 50-те и 60-те години на XIX век не е било предварително предопределено от принадлежност към една или друга култура, а по-скоро обратното: избор, който вървял колебливо и бавно и бил свързан със социални и икономически връзки, със спадове на политическото влияние и със спечелени позиции от всяка партия, с опасности и прогнози кой ще надделее в конфликта.

Трудът на Андреас Либератос се базира на възможно най-широкото използване на българските, гръцките и дипломатическите (главно гръцки, британски и френски) извори по темата, а това го прави още веднъж изключително значим както за локалната историография на Пловдив, така и за по-общото проучване на историята и развитието на българо-гръцкия църковен конфликт и на за формирането на двата национализма – българския и гръцкия, като цяло.

Авторът показва изключително добро познаване на изследваната върху османската социална и икономическа история от времето на Танзиматските реформи и периода непосредствено преди това и прави удачни сравнения между ситуацията и конкретната картина в Пловдив и други градове – Солун, Варна и др. Частите, посветени на бегликчийството и протоиндустриите върху примера на големите фамилии Чалъкови и Гююшгердан, представляват отделен принос за изследването на тези феномени. А. Либератос е не по-малко убедителен и при интерпретацията на понятието „почит“ в контекста на различните регионални стратегии на обвързаните с османската рамка и български, и гръцки първенци или при представянето на възхода, постепенния запад и преориентациите в занаятчийското производство в града и неговата провинция, които водят до важни промени в градското управление. Проследяването на трансформациите на управленските институции в Пловдив в контекста на Танзимата далеч надхвърля конкретния пример и много се надявам да даде подтик в българската историография за подобни задълбочени наблюдения и върху материал от други селища.

А. Либератос умело борави с всички последни теоретични подходи към национализма и успява да ги приложи и обогати в своя труд. Страниците, посветени на раждането на двата националистични дискурса, основани на анализ на произведенията на Н. Геров и Г. Цукалас, са блестящ пример в това отношение. Новаторски е подходът на автора и към още един добре познат извор „Паметника на Пловдивското християнско население“ на К. Моравенов. Данните за промените в собствеността на отделните къщи в града са съчетани с други извори, за да се проследят не само миграционните процеси, но да се направят изводи и за позициите на собствениците в полза на гръцката или българската партия в конфликта.

Най-голямото достойнство на труда обаче е неговата безпристрастност. А. Либератос създава един цялостен разказ за историята на Пловдив, в който не доминира нито българската, нито гръцката гледна точка, а трезвият поглед на изследвателя, воден от изворите, но и от ясното съзнание за отговорността, която носи, за тяхната интерпретация. Жалко е само, че както отбелязва самият той, времето не му е

позволило да проучи документацията и да включи в тази пловдивска картина и другите етноси, обитаващи града – османци, арменци и евреи.

Въпреки че книгата е насочена към един повече или по-малко изкушен от историята читател, тя би била интересна и на по-широката публика като един успешен пътеводител за миналото на града под тепетата и за преосмисляне и разколебаване на взаимните негативни стереотипи, които българи и гърци създават през XIX век, част от които, за съжаление, продължават все още да изплуват в определени моменти и днес. Не на последно място публикацията на изследването на А. Либератос на български език хвърля мост и между двете историографии – българската и гръцката, и е пример за проучването и написването и на други подобни книги, които биха спомогнали за преосмислянето на общото ни балканско минало.

Като редактор на книгата накрая бих искала да отбележа и трудностите, които стояха пред преводача за пренасянето на труда от гръцки на български език. Те сами по себе си бяха отделно предизвикателство поради присъствието в книгата на големи цитати и на двата езика от време, в което единият език (българският) все още не е стандартизиран, а другият (гръцкият) е представен от документи, създадени от автори с различна степен на неговото познание и употреби – от текстове, излезли от патриаршеската и митрополитската канцелария и отличаващи се със специфична църковна терминология, през тежкия катаревуса на Г. Цукала до българите, изразяващи се на него, а някои от тях го владеят не особено добре. Текстовете и на български, и на гръцки език освен това са изпъстрени с много турцизми или цели фрази на османотурски език. В това отношение работата на преводача бе в значителна степен облекчена от добросъвестността на автора, който сам върна българските цитати към оригиналното им звучене и правопис, а допълнително помогна и в превода на някои от най-трудните документи от гръцки език. За да се запази равнопоставеното значение на различните гласове в рамките на сблъскването на двата национални дискурса, в някои случаи бяха използвани и български преводи от времето на самия сблъсък.